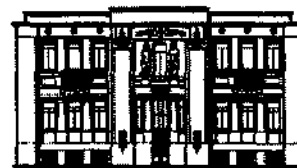

Академія правових наук України
Київський регіональний центр АПРН України
Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва АПРН України
Академія муніципального управління

МЕТОДОЛОГІЯ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Збірник наукових праць

За матеріалами науково-теоретичної конференції
м. Київ, 30 травня 2003 року

Київ
Юрінком Інтер
2003

БК 67.9(4)УКР)304

за рішенням Вченої ради Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва АПРн України
(протокол №7 від 16 липня 2003 р.)

Редакційна колегія:

- член-кор. АПРн України, к.ю.н. О.Д. Крупчан (голова),
- академік АПРн України, д.ю.н. В.В. Луць,
- академік АПРн України, д.ю.н. Н.С. Кузнецова,
- академік АПРн України, д.ю.н. О.А. Підпригора,
- академік АПРн України, д.ю.н. Я.М. Шевченко,
- академік АПРн України, д.ю.н. М.Й. Штефан,
- член-кор. АПРн України, д.ю.н. А.С. Довгерт,
- член-кор. АПРн України, к.ю.н. В.В. Комаров,
- член-кор. АПРн України, к.ю.н. О.П. Коцюба,
- член-кор. АПРн України, д.ю.н. Н.М. Мироненко,
- член-кор. АПРн України, д.ю.н. П.М. Рабінович,
- член-кор. АПРн України, к.ю.н. М.М. Сібільов,
- д.ю.н. І.В. Спасибо-Фатєєва,
- д.ю.н. Є.О. Харитонов,
- к.ю.н. М.К. Галантич (заст. голови),
- к.ю.н. В.М. Махінчук.

М54 **Методологія приватного права:** 36. наук. праць (за матеріалами наук.-теорет. конф., м. Київ, 30 травня 2003 р.) / Редкол.: О.Д. Крупчан (голова) та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 480 с. ISBN 966-667-036-4

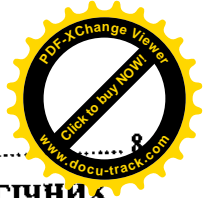
На основі науково-теоретичних надбань українських вчених-правників розкривається методологія приватного права, спрямована на пізнання закономірностей його відродження і розвитку в Україні, механізму впливу на відповідні правові відносини, а в підсумку – на прогресивний суспільний розвиток. Виходячи з цього, у науковому виданні висвітлюються загальнотеоретичні, галузеві та практичні проблеми методології приватного права і шляхи їх вирішення.

Для працівників законодавчої, виконавчої та судової влади, науковців, студентів, усіх, хто цікавиться питаннями вдосконалення національного законодавства та юридичної науки в цілому.

БК 67.9(4УКР)304+67.312.2

© Художнє оформлення
Юрінком Інтер, 2003

ISBN 966-667-036-4

ЗМІСТ

Вступне слово .....

1. ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Крупчан О.Д.
Методологічні підходи до проблеми взаємозв'язку приватного та публічного права 10

Шевченко Я.М.
Методологічна основа права власності 20

Спасибо-Фатєєва І.В.
Приватне і публічне право: протистояння та методи його подолання 24

Лихолат І.П.
Актуальні проблеми методології приватного права 34

Харитонов Є.О.
Методологічний імператив дослідження актів кодифікації у галузі приватного права 40

Коцюба О.П.
До історії методології приватного права 45

Мадіссон В.В.
Соціальні відносини, функції і механізм соціальної дії приватного права 55

Нижник Н.Р.
До питання про співвідношення приватного і публічного права 68

Юлдашев О.Х.
До проблеми методологічного забезпечення приватного права 73

Харитонова О.І.
Методологічні питання розмежування приватного та публічного права 86

Кампо В.М.
Пріоритет приватного чи публічного права? 93

Пацурківський Ю.П.
Проблеми визначення меж права власності на сучасному етапі 96

Сивий Р.Б.
Деякі питання поділу права на приватне та публічне 106

2. ГАЛУЗЕВІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ ПРИВАТНОГО ПРАВА

СТРОКИ І ТЕРМІНИ В НОВОМУ ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Луць В.В.,

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Академії муніципального управління, академік АПРН України, доктор юридичних наук, професор

1. Час відіграє істотну роль у цивільних правовідносинах. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки їхніх учасників виникають, розвиваються і припиняються у певний час. Дія самих законів також обмежена у часі. Строки, які встановлюються у цивільних правовідносинах як вияв соціального часу (у формі існування соціальної матерії, суспільного буття), є важливим правовим засобом цілеспрямованого регулювання діяльності громадян та організацій. Строки дисциплінують учасників правових зв'язків, забезпечують чіткість і визначеність у правах та обов'язках суб'єктів.

Загальні часові параметри функціонування правовідносин визначаються передусім правовою нормою. Поняття «строк», «термін», «давність», «своєчасно», «негайно» та інші, які відображають часові зв'язки, часто включаються до змісту правових норм. У Цивільному кодексі УРСР 1963 р. не було загального поняття строку, крім позовної давності, хоча в окремих статтях цього акта йшлося про строки в конкретних правовідносинах. Щодо порядку обчислення строків позовної давності та інших строків ст. 85 УК 1963 р. відсилала до статей 86 і 87 ЦПК УРСР, які стосувалися обчислення процесуальних строків. У новому ЦК України, крім норм, що регулюють дію позовної давності, поміщені загальні положення про строки і терміни, які стосуються всіх інститутів цивільного права.

Строки, зазвичай, розглядаються за їх місцем у системі юридичних фактів цивільного права. Найчастіше їх відносять до подій, маючи на увазі закінчення часу (строку). Висловлюються думки про те, що строки є юридичними фактами – діями (зокрема, при встановленні строку), що строки в системі юридичних фактів займають самостійне місце. Строк обмежує дію суб'єктивних прав та обов'язків у часі.

Як результат вольових і усвідомлених юридичних дій суб'єктів права, строки містять відбиток суб'єктивного, але, будучи встановленими, вони існують уже об'єктивно. У сфері цивільно-правових відносин юридичне значення має не закінчення часу взагалі, а закінчення певного строку, настання певного моменту в часі.

Цивільно-правові строки є часовою (темпоральною) формою руху цивільних правовідносин, формами існування і розвитку суб'єктивних прав та обов'язків, що становлять їх зміст. Суб'єктивне право та обов'язок, відповідно, являють собою можливість або необхідність здійснення їх носіями будь-яких дій або утримання від їх здійснення. Змістом строку є або дія, або подія. Поза цими фактами встановлення та існування строків не мають сенсу. Тому настання або закінчення строку набуває значення не само по собі, а в сукупності з подіями або діями, для вчинення або утримання від вчинення яких цей строк встановлено.

В українській правовій термінології поряд з поняттям «строк», що відображає певний період (проміжок) у часі (наприклад, рік, місяць), часто вживається поняття «термін», з яким пов'язується певний момент у часі, зокрема конкретна календарна дата або певна подія, що має неодмінно настати. Тому новий ЦК окремо визначає поняття «строк» і «термін». Відповідно до ст. 251 ЦК, *строком* визнається період у часі, із закінченням якого пов'язана певна дія або подія, що має юридичне значення. У цьому разі строк визначається періодом, що обчислюється роками, місяцями, тижнями, днями чи годинами. Початок строку чи його закінчення може визначатися також вказівкою на подію, яка має неминуче настати. Терміном же визнається момент у часі, з настанням якого пов'язана певна дія чи подія, що має юридичне значення. Термін визначається календарною датою або ж вказівкою на подію, яка має неминуче настати.

Одним із видів цивільно-правових строків є позовна давність. Новий ЦК містить ряд новел у питаннях позовної давності, які виходять з традиціям країн континентального права і можуть бути оцінені позитивно: можливість збільшення позовної давності за домовленістю сторін, застосування давності за заявою сторони в спорі, зробленою до винесення судом рішення, тощо. Разом із тим, деякі новели викликають, принаймні, подив і можуть неоднозначно застосовуватись на практиці. Передусім, щодо визначення самого поняття позовної давності, яке дається у ст. 256 ЦК. Позовну давність не слід розглядати як строк, протягом якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого порушеного права. Відповідно до п. 2 ст. 267 ЦК, заява про захист цивільного права або інтересу має бути прийнята судом до розгляду незалежно від спливу позовної давності. Йдеться про те, що протягом часу дії позовної давності особа може розраховувати на захист свого порушеного цивільного права судом. Сплив же позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові (п. 4 ст. 267 ЦК).

3. У законі для окремих видів вимог може встановлюватися спеціальна позовна давність. На відміну від ЦК 1963 року (ч. 2 ст. 72), який передбачав можливість установлення лише скорочених (порівняно із загальним), спеціальних строків позовної давності, за новим ЦК спеціальна позовна давність для окремих видів вимог може бути як скороченою, так і більш тривалою порівняно із загальною позовною давністю. Так, більш тривалу, порівняно із загальною позовною давністю, встановлено спеціальну позовну давність для вимог про визнання заперечуваного правочину недійсним і про застосування наслідків його недійсності, якщо він був учинений під впливом насильства або обману (5 років). Щодо вимог про визнання недійсним та застосування наслідків недійсності правочину, вчиненого під впливом насильства, закон передбачає момент початку перебігу позовної давності (5 років): від дня припинення насильства. Але залишається без відповіді запитання: а з якого моменту бере початок 5-річний строк позовної давності для вимог про визнання недійсним правочину, укладеного під впливом обману?

4. Після початку перебігу позовної давності можуть виникнути обставини (юридичні факти), які перешкоджають управомоче-

ній особі своєчасно пред'явити позов. Передбачені у статті 245 ЦК обставини зупиняють перебіг позовної давності.

Стаття 78 ЦК 1963 р. передбачала три загальні для всіх підстави для зупинення перебігу позовної давності (непереборну силу, мораторій, перебування позивача або відповідача у складі Збройних Сил, переведених на воєнний стан) і одну спеціальну підставу (щодо вимог про відшкодування шкоди, заподіяної життям або здоров'ю особи). Новий ЦК містить перелік лише загальних підстав для зупинення перебігу давності; цей перелік доповнений новою підставою: зупинення дії закону або іншого нормативно-правового акта, який регулює відповідні відносини.

За ЦК 1963 р. зазначені вище обставини враховувались, якщо вони виникли в останні шість місяців дії позовної давності або до початку перебігу строку давності, але діяли в останні шість місяців давності, а якщо спеціальна давність дорівнює шести місяцям чи є меншою, ніж шість місяців, – протягом давності. Тому якщо ці обставини виникли і припинились до настання останніх шість місяців строку позовної давності, вони не впливали на її перебіг.

Під час дії названих обставин позовна давність не спливає, її перебіг зупиняється. Але час, що минув до настання обставин, які зупинили перебіг давності, враховується у загальну тривалість позовної давності щодо даного виду вимог. Якщо відповідають обставини, що були підставою для зупинення давності, перебіг давності продовжується. З урахуванням часу, що минув до її зупинення. Таке положення нового ЦК (ст. 245) не враховує того, що часу, який залишився після припинення дії обставини, що зупинила перебіг давності, може виявитись недостатньо для пред'явлення позову.

5. У ст. 264 ЦК йдеться про дві підстави для переривання перебігу позовної давності: а) вчинення (пред'явлення) позову до одного з кількох боржників, або якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач, і б) вчинення зобов'язаною особою дій, що свідчать про визнання боргу чи іншого обов'язку. Щодо першої підстави, слід відзначити необхідність дотримання позивачем чинних процесуальних правил щодо підвідомчості та підсудності цивільних спорів, а також умов пред'явлення позову, передбачених ЦПК або ГПК. Отже, з учиненням позову в установленому порядку до одного з кількох

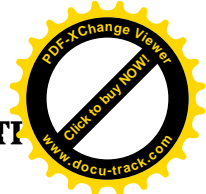

боржник переривається перебіг позовної давності щодо вимог до цього боржника. Так само, коли пред'явлено позов щодо частини вимоги (боргу), право на яку має позивач, перебіг позовної давності щодо цієї частини вимоги переривається і починає спливати заново. Що ж до вимог до інших боржників або частини боргу, які не охоплюються пред'явленим позовом, то позовна давність щодо них, очевидно, не переривається. Протягом нового строку давності спір може бути остаточно вирішений у судовому порядку або позивач може вчинити новий позов до відповідача.

Ст. 79 ЦК УРСР про визнання боргу як підставу для переривання позовної давності стосувалася лише тих зобов'язань, в яких однією або обома сторонами були громадяни. Отже, вона не могла бути застосована до зобов'язань між організаціями (юридичними особами). Правда, у практиці вирішення спорів Міжнародним комерційним арбітражним судом та Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України це обмеження щодо іноземних юридичних осіб не застосовувалось. Новим ЦК передбачено, що вчинення зобов'язаною особою дій, які свідчать про визнання боргу або іншого обов'язку, є підставою для переривання перебігу позовної давності незалежно від складу учасників (сторін) у зобов'язанні – фізичних, юридичних осіб, держави тощо. Визнання боргу зобов'язаною особою, вчинене після закінчення позовної давності, може бути враховане при вирішенні спору судом, якщо сторона не заявила про застосування позовної давності до винесення судом рішення, але воно не перериває перебігу давності, яка вже сплила.

Отже, після введення в дію нового ЦК України виникає потреба у внесенні деяких змін і доповнень до окремих статей розділу V книги першої Цивільного кодексу.

МЕТОДОЛОГІЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Підпригора О.А.,

головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва АПРН України, академік АПРН України, доктор юридичних наук, професор

XXI століття – це століття інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності. Це – об'єктивний і закономірний процес, який обійти просто неможливо, якщо та чи інша країна хоче забезпечити своєму народу більш-менш пристойне життя. Наука, культура, техніка стають і вже в багатьох країнах стали тією рушійною силою, яка розвиває суспільство. Саме інтелектуальна, творча діяльність та її результати все більше набувають пріоритетного значення, вони стають і вже стали в деяких країнах факторами, які визначають напрями суспільно-корисної діяльності. Саме ці фактори набувають визначального і вирішального значення у соціально-економічному розвитку будь-якої країни, в тому числі й України. Вони зумовлюють стратегію і тактику соціально-економічного та будь-якого іншого прогресу. Наука, культура, техніка будуть визначати і вже визначають науково-технічний рівень виробництва.

Зазначені фактори забезпечують успішний розвиток гуманітарного і науково-технічного потенціалу країни, її політичну, територіальну, економічну та будь-яку іншу незалежність. Вони, врешті-решт, забезпечують пристойний рівень життя народу. Вже ніхто не намагається спростовувати тезу: «Там, де шанують науку, там краще живуть люди».

Президент України у своєму Посланні до Верховної Ради України підкреслював, що інтелектуальний потенціал, наука, високі технології справляють визначальний вплив на розвиток сучасної постіндустріальної цивілізації. Вони виводять на вершину економічного розвитку не тільки окремі галузі, а й цілі країни, створюють умови для формування у людей високих суспільних цінностей. Україна має адекватно реагувати на ці процеси, ефек-